

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ของที่ระลึก เป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมและศิลปะเพราะเป็นสิ่งที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ซึ่งทำให้อันนั้นเป็นที่รู้จักและจดจำได้ เป็นการใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าและบริการตามแนวทางของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ของที่ระลึกมีความหมายที่หลากหลายและลึกซึ้งเป็นอย่างมาก เพราะของที่ระลึกเป็นตัวแทนของความทรงจำ เป็นสัญลักษณ์ของบุคคล เหตุการณ์บางอย่าง หรือสถานที่บางสถานที่ โดยหน้าที่ของของที่ระลึกมีไว้เพื่อให้คิดถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผ่านมา

ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเกิดจากการกระทำที่เกิดจากการให้ การแบ่งปัน ซึ่งทำให้ผู้รับเกิด “การนึกถึงหรือคิดถึง” ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้ถือเป็นธรรมชาติในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ สอดคล้องกับโลกแห่งการสื่อสารในสถานการณ์ปัจจุบัน ที่ไม่เฉพาะแต่การสื่อสารด้วยภาษาพูดเท่านั้น ยังมีภาษาภาพที่เมื่อถูกนำไปแสดงบนผลิตภัณฑ์ก็สามารถเป็นสื่อสัญลักษณ์ขององค์กรให้เกิดการจดจำได้อย่างแม่นยำ (ณัฐวรรตน์ ขจัดภัย, พิชัย สดพิบาล และ อุดมศักดิ์สาริบุตร. 2556 : 103)

สอดคล้องกับแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวและการช้อปปิ้ง ซึ่งได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยได้กล่าวไว้ว่า “การช้อปปิ้งได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเลือกจุดหมายในการเดินทางของนักท่องเที่ยวและในบางครั้งก็ถือเป็นปัจจัยหลัก” บ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการช้อปปิ้งที่มีต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยรูปแบบพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวประเภทช้อปปิ้งของฝาก (Souvenir Shopper) ซึ่งนักท่องเที่ยวประเภทนี้จะมีความเกี่ยวข้องกับการช้อปปิ้งในประเทศปลายทาง ณ ช่วงท้ายของการเดินทาง คือ ในช่วงก่อนที่เดินทางกลับประเทศต้นทาง โดยสินค้าหลักที่นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ให้ความสนใจ คือ สินค้าที่สามารถแสดงออกได้ถึงอัตลักษณ์ของประเทศปลายทาง เช่น งานฝีมือ อาหาร ขนม หรือ สินค้าที่มีชื่อเสียงของประเทศนั้น ๆ โดย “สินค้าท้องถิ่น” (Local Products) เป็นสินค้าที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะแตกต่างกันออกไป สินค้าเหล่านี้จะวางขายอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวพื้นเมืองและไม่ได้มีการขายทั่วไปตามห้างสรรพสินค้า (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2564 : 54-57)

ในจังหวัดจันทบุรีมีชุมชนเก่าแก่มากมายน้ำจันทบุรี เดิมเป็นที่รู้จักกันและเรียกกันว่า บ้านลุ่ม เป็นชุมชนเก่าแก่ที่เกิดจากการอพยพของของชาวจีนและญวนตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่อมาได้รับการพัฒนาและกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจและการค้าของจันทบุรีที่สำคัญในสมัยรัชกาลที่

5 ปัจจุบันเป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีจุดเริ่มต้นจากสะพานวัดจันทร์เป็นแนวไปตลอดจนถึงชุมชนตลาดล่าง บริเวณที่เรียกว่า ท่าเรือจางอาคาร ส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัยและร้านค้าของชุมชนที่มีอายุเกือบร้อยปี ซึ่งสร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มีลักษณะเป็นตึกแถวโบราณ มีลวดลายไม้จำหลักอ่อนช้อย งดงาม อยู่ตามบานประตูหน้าต่างและมุมอาคาร ซึ่งจะพบรูปแบบเรือนขนมปังขิงปะปนอยู่ด้วย เพราะชาวจันทบุรีได้รับอิทธิพลจากการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศเมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 ลักษณะการฉลุลายของช่างฝีมือชาวจันทบุรี (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2564) จัดได้ว่ามีเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร โดยเฉพาะการจำหลักฉลุช่องลม เป็นภาพจำหลักนูนรูปหัวพยัคฆ์สอดแทรกอยู่ตามกิ่งเครือเถา หรือความคมเฉียบของลายที่แฝงไปด้วยความอ่อนช้อยของลายจำหลัก จึงถือว่าเป็นย่านประวัติศาสตร์ของจังหวัดจันทบุรี ชุมชนแห่งนี้กลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่มีความหลากหลายของทั้งเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม ถึงแม้วันเวลาจะผ่านมากกว่า 300 ปี ชุมชนนี้ก็ไม่ได้ถูกลืมหรือเลือนหายไปตามกาลเวลา แต่กลับถูกปลูกให้มีชีวิตชีวาอีกครั้งและยังกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มากไปด้วยเสน่ห์ มีเรื่องราว และวิถีชีวิตในอดีตที่นักท่องเที่ยวต่างสนใจ

นับว่าชุมชนริมน้ำจันทบุรีมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นและมีความน่าสนใจในการศึกษา โดยคำว่า “อัตลักษณ์” (Identity) ตรงกับความหมายว่า คุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง เป็นการสร้างความจดจำในระยะยาวและสามารถนำไปพัฒนาต่อด้านต่าง ๆ เช่น การค้า การโฆษณาและการสร้างสรรค์ผลงาน ตามแต่ใครจะใช้วิธีใดในการดึงเอาความเป็นอัตลักษณ์ของสิ่งที่ต้องการส่งเสริมนั้นมานำเสนอในรูปแบบใด

จากการลงพื้นที่ในการสำรวจและสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในเบื้องต้น พบว่า ในปัจจุบันชุมชนริมน้ำจันทบุรียังไม่มีสินค้าหรือสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นอัตลักษณ์ของสถานที่ ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการออกแบบของที่ระลึกของชุมชนริมน้ำจันทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี โดยมีการนำกระบวนการออกแบบของที่ระลึก การสร้างภาพกราฟิกที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นและเป็นที่น่าจดจำของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในชุมชนริมน้ำจันทบุรี รวมทั้งเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนตลอดจนเป็นต้นแบบในการออกแบบของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายในชุมชนริมน้ำจันทบุรีหรือผู้ประกอบการขนาดเล็กที่มีความสนใจ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และของที่ระลึกของชุมชนริมน้ำจันทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกของชุมชนริมน้ำจันทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ของการวิจัย

1. เกิดองค์ความรู้ เรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำจันทบูรและสามารถนำอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำจันทบูรไปใช้ในการออกแบบด้านอื่น ๆ หรือบูรณาการการศาสตร์อื่น ๆ ได้
2. ชุมชนริมน้ำจันทบูรมีผลิตภัณฑ์ที่มีความแปลกใหม่ แตกต่าง และมีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน รวมทั้งผู้ประกอบการและคนในชุมชนสามารถสร้างรายได้จากการจำหน่ายของที่ระลึกได้

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำจันทบูร ศึกษาหาผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมในการเป็นของที่ระลึกของชุมชนริมน้ำจันทบูรที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน การระดมความคิดร่วมกับผู้นำชุมชนและผู้ประกอบการ โดยสรุปแนวทางในการออกแบบและความเหมาะสมในด้านอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำ ความเหมาะสมของของที่ระลึก ราคา และความเป็นไปได้ในการจัดจำหน่าย

ขอบเขตด้านประชากร

- 1) การศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำ ได้แก่ ผู้นำชุมชนและผู้ประกอบการชุมชนริมน้ำจันทบูร จำนวน 3 คน
- 2) การประเมินแบบร่างในการออกแบบ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ จำนวน 3 คน
- 3) การประเมินความพึงพอใจต่อการออกแบบ ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในชุมชนริมน้ำจันทบูร โดยใช้การเลือกแบบการสุ่มแบบบังเอิญ (accidental sampling) จำนวน 100 คน

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยใช้พื้นที่ในการทำวิจัย คือ ชุมชนริมน้ำจันทบูร อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

นิยามศัพท์เฉพาะ

อัตลักษณ์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะหรือภาพลักษณ์ของชุมชนที่มีลักษณะที่เด่นชัดของชุมชนริมน้ำจันทบูร อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

ชุมชนริมน้ำจันทบูร หมายถึง ย่านเก่า ตลาด ชุมชนเก่าแก่ มีการผสมผสานวัฒนธรรม 3 วัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมไทย ญวนและจีน เดิมเรียกว่าเป็นแถบ “บ้านลุ่ม” อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำจันทบุรี เคยเป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขายทางเรือที่สำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 และมีเอกลักษณ์โดดเด่นทั้งทางภูมิศาสตร์ วิถีชีวิต และสถาปัตยกรรมที่งดงาม

ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก หมายถึง สินค้าหรือสิ่งของที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อกระตุ้นเตือนหรือเน้นย้ำความทรงจำระหว่างบุคคล เหตุการณ์ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งอาจลืมเลือนหรือหายไปในอดีต ผ่านกระบวนการออกแบบสร้างสรรค์เพื่อเป็นตัวกลางหรือตัวแทนให้เกิดการจูงใจ ให้เกิดการคิดถึงหรือนึกถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องและเป็นตัวแทนในการสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างกันอยู่เสมอ

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งกรอบแนวความคิดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำจันทบูร อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดในการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำจันทบูร สอดคล้องกับแนวคิดของแนวคิดของ ธนิก เลิศชาญฤทธิ (อ้างถึงใน แสนชัย ลิขิตธีรวุฒิ. 2562 : 37-38) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1.1 อัตลักษณ์ที่จับต้องได้ หรือนามธรรม คือ ซากสิ่งของ สิ่งก่อสร้างรวมถึงวัตถุที่จับต้องได้และสัมผัสได้ด้วยมือและมองเห็นด้วยตาของมนุษย์

1.2 อัตลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้ คือ สิ่งที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหนึ่งเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนเองให้ยั่งยืน โดยเรียกวัฒนธรรมประเภทนี้ว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม”

2. การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกของชุมชนริมน้ำจันทบูร อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี มีการกำหนดทิศทางเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบ สอดคล้องกับ อุดมศักดิ์ สาริบุตร (2549 : 10-12) ที่กล่าวถึง หลักการออกแบบผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย

- 2.1 ด้านลักษณะเฉพาะ (Personality)
- 2.2 ด้านความสวยงาม (Aesthetic)
- 2.3 ด้านหน้าที่ใช้สอย (Function)
- 2.4 ด้านกรรมวิธีการผลิต (Production)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี